

Is probleemgestuurd onderzoek wel in staat om het schoolvak Nederlands inhoudelijk te verrijken?

Hans Hoeken

TVT 40 (2): 181–184

DOI: 10.5117/TVT2018.2.002.HOEK

Abstract

Is problem-oriented research really able to enrich the school subject Dutch Language?

In this contribution, I argue that the two aims Carel Jansen proposes, are incompatible. A research agenda dominated by questions derived from practical problems will lead to a body of largely isolated insights and unrelated knowledge. Such an incoherent knowledge base is insufficient to provide an enrichment of the school subject Dutch language. A more theory guided research agenda eliciting and guiding empirical research that meets high standards of ecological validity could lead to such a knowledge base.

Carel Jansen poneert twee prikkelende stellingen in zijn visie over het taalbeheersingsonderzoek in de komende jaren en onderbouwt ze met verve in een goed geschreven stuk. Daar zou ik het bij kunnen laten maar voor de levendigheid van dit perspectiefnummer en de discussie over de toekomst van het vakgebied is het interessanter om een wat scherper tegengeluid te laten horen. Dus bij dezen.

Laat ik beginnen met de eerste noot in de bijdrage. Jansen lijkt daarin te betreuren dat communicatieopleidingen binnen de geesteswetenschappelijke faculteiten het label CIW voeren in plaats van “Taalbeheersing”; ik ben wél gelukkig met die naam. De naam “Taalbeheersing” wekt de indruk dat taal het enige communicatiemiddel is. Dat bestrijd ik. Eenieder die middels onderzoek een oplossing wil bieden voor praktische problemen in de professionele communicatie moet oog hebben voor de multimodaliteit ervan. Dat is wellicht het duidelijkst bij audiovisuele communicatie zoals

(foto)stripverhalen, maar het geldt evenzeer voor het gebruik van gebaren en gezichtsuitdrukkingen in het gesprek, voor de afbeeldingen in krant of leerboek, voor emojis in email of voor symbolen in gebruiksaanwijzingen of formulieren. Door de komst van handboeken als dat van Bateman, Wildfeuer en Hiippala (2017) kunnen we daarbij zorgvuldige, inzichtelijke en potentieel betrouwbare analysemethoden hanteren.

Mijn hoofdpunt is dat beide stellingen van Jansen hun merites hebben, maar onverenigbaar zijn. Als het CIW-onderzoek wil bijdragen aan de verrijking van de inhoud van het schoolvak Nederlands, dan vergt dat een coherenter, theoretisch diepgravender en empirisch sterker gefundeerd corpus van onderzoek dan dat het resultaat van primair door praktische problemen gemotiveerd onderzoek kan zijn.

Laat ik een voorbeeld geven waar het mijn eigen onderzoek betreft. In de afgelopen tien jaar heb ik samen met verschillende collega's onderzoek gedaan naar de overtuigingskracht van verhalen. We vonden dat verhalen inderdaad in staat bleken om de opinies van lezers te veranderen en dat daarbij de opgeroepen emoties en de relatie met de verhaalpersonages van belang waren (De Graaf, Hoeken, Sanders, & Beentjes, 2009).

Die relatie met personages wordt veelal aangeduid met het label 'identificatie'. Vervolgens hebben we laten zien dat de mate waarin lezers zich met een personage identificeren, gestuurd kan worden door het vertelperspectief; lezers zijn sterker geneigd zich te identificeren met het personage vanuit wiens of wier perspectief we de verhaalgebeurtenissen ervaren en als gevolg daarvan zijn ze sterker geneigd de opinies van dat personage over te nemen (De Graaf et al., 2012). Dat effect van vertelperspectief op overtuigingskracht is sterk, zelfs zo sterk dat lezers opinies overnemen die tegen hun eigen belang ingaan en zelfs als ze inhoudelijk over dat thema hebben nagedacht (Hoeken & Fikkers, 2014).

Maar identificatie leidt niet alleen via het overnemen van opinies van verhaalpersonages tot andere overtuigingen. Hoeken en Sinkeldam (2014) tonen aan dat naarmate mensen zich sterker identificeren met een personage, ze ook intensere emoties ervaren: ze zijn blijer als het personage zijn doel bereikt, en verdrietiger als hij daarin faalt. En die emoties blijken ook weer van belang voor de opinies die de lezers vormen.

Als identificatie zo belangrijk is, dan is de volgende vraag: welke factoren bepalen de mate van identificatie? Hoeken, Kolthoff en Sanders (2016) laten zien dat identificatie beïnvloed wordt door zowel het vertelperspectief als de mate waarin het personage op de lezer lijkt. Maar ook dat het vertelperspectief ervoor kan zorgen dat je je identificeert met een personage ook als dat minder op je lijkt dan andere verhaalpersonages.

Dit onderzoek kan een verrijking vormen voor de inhoud van het schoolvak Nederlands. Het leert scholieren dat verhalen niet uitsluitend onschuldig vertier bieden maar invloed kunnen uitoefenen op wat mensen denken dat waar of goed is. En ze krijgen daarbij inzicht in de rol die verhaalpersonages in dat proces spelen en hoe – door de strategische inzet van verteltechnieken – die relatie gevormd en gestuurd kan worden. De reeks onderzoeken die de empirische fundering voor dit thema vormt, is het resultaat van theoretische overwegingen en wetenschappelijke interesse. Ik geloof niet dat probleemgestuurd onderzoek een vergelijkbare empirische basis had opgeleverd – ongeacht hoe wijd de U-bocht is. Wie de praktijk de onderzoeksagenda laat bepalen, loopt het risico op een losse verzameling, op zich interessante maar onsamenhangende studies. En of het schoolvak Nederlands nu op nóg een pak van Sjaalman zit te wachten?

Tegelijkertijd valt uit Carel Jansens betoog ook heel goed af te leiden waar het zojuist gepresenteerde onderzoek tekortschiet. Om dat goed uit te leggen, moet ik eerst vertellen wat ik zo ontzettend leuk en fascinerend vind aan communicatieonderzoek. Op zijn best, biedt communicatieonderzoek én inzicht in fundamentele processen van menselijke communicatie én aanknopingspunten om dat communicatieproces te optimaliseren. Voor het eerste acht ik een sterke theoretische inkadering van het onderzoek noodzakelijk; voor het tweede moet het onderzoek worden uitgevoerd in een reële communicatiecontext.

En daar zit het pijnpunt in ons onderzoek naar de overtuigingskracht van verhalen en de mechanismen die daarbij een rol spelen. De context waarin de proefpersonen aan die onderzoeken meededen, leek niet op een normale situatie. Het was een laboratoriumachtige situatie, waarin mensen die hadden ingestemd om deel te nemen aan het onderzoek een verhaal lazen en daar vragen over beantwoordden. De ecologische validiteit van het onderzoek was laag – en brengt daarmee de praktische toepasbaarheid in gevaar. Zouden wij erin zijn geslaagd om een context te creëren waarin proefpersonen verhalen lazen die ze ook in het dagelijks leven zouden lezen, dan waren de implicaties van het onderzoek voor optimalisering veel voor de hand liggender en sterker gefundeerd dan nu het geval is.

Samenvattend: wie onderzoek wil doen dat primair gemotiveerd wordt door praktische problemen in de professionele communicatie ontkomt er mijns inziens niet aan om verder te kijken dan de rol van taal; multimodale communicatie is in toenemende mate de norm en daartoe zullen wij ons moeten verhouden. Ik geloof dat een onderzoeksprogramma dat gestuurd wordt door praktische problemen in de professionele communicatie te weinig samenhang vertoont en theoretische diepgang heeft om het

schoolvak Nederlands te verrijken. De brug tussen theorie- en praktijkge-
stuurd onderzoek naar communicatie moet volgens mij worden geslagen
door in theoretisch gestuurd onderzoek gebruik te maken van realistische
boodschappen, in natuurlijke contexten met reële proefpersonen. Een der-
gelijke onderzoekstrategie leidt tot samenhangende inzichten, rustend op
een stevige empirische fundering die tegelijkertijd iets hebben te zeggen
over het optimaliseren van communicatie in de praktijk én de grondstof
bieden voor een inhoudelijk sterke en aantrekkelijke verrijking van het
schoolvak Nederlands.

Referenties

- Bateman, J., Wildfeuer, J., & Hiippala, T. (2017). *Multimodality: Foundations, Research and Analysis – A Problem-Oriented Introduction*. Berlin: Walter de Gruyter.
- De Graaf, A., Hoeken, H., Sanders, J., & Beentjes, J. (2009). The role of dimensions of narrative engagement in narrative persuasion. *Communications*, 34(4), 385-405.
- De Graaf, A., Hoeken, H., Sanders, J., & Beentjes, J. (2012). Identification as a mechanism of narrative persuasion. *Communication Research*, 39 (6), 802-821. doi: 10.1177/0093650211408594
- Hoeken, H., & Fikkers, K. M. (2014). Issue-relevant thinking and identification as mechanisms of narrative persuasion. *Poetics*, 44, 84-99. Doi: 10.1016/j.poetic.2014.05.001
- Hoeken, H., Kolthoff, Matthijs & Sanders, José (2016). Story Perspective and Character Similarity as Drivers of Identification of Narrative Persuasion. *Human Communication Research*, 42(2), 292-311.
- Hoeken, H., & Sinkeldam, J. (2014). The role of identification and emotion and perception of just outcome in evoking emotions in narrative persuasion. *Journal of Communication*, 64 (5), 935-955. Doi:10.1111/jcom.12114

Over de auteur

Hans Hoeken is hoogleraar Communicatie- en Informatiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht bij het Departement Talen, Literatuur en Communicatie en bij het Utrechts Instituut voor Linguïstiek OTS.

E-mail: j.a.l.hoeken@uu.nl